

פתרון הבחינה בהיסטוריה ב', 1 יח"ל, מועד קיץ 2011

שאלון: 022116

מוגש על-ידי: נעמי בלנק, רענן נוימרק, דוד פייער ודורון קורקוס

מורים להיסטוריה ברשת בתי הספר של יואל גבע

התשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים

בשאלון זה ארבעה פרקים. עליך לענות על ארבע שאלות – שאלה אחת מכל פרק, מביניהן לפחות שתי שאלות הכוללות קטע מקור.

נושא א- טוטליטריות, נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה

והשואה

פרק ראשון

ענה על אחת מהשאלות 1-3

שאלה 1- קטע מקור- האידיאולוגיה הנאצית והחיים בגטו עד תחילת ביצוע "הפתרון הסופי"

סעיף א'

עקרון "תורת הגזע"

החברה האנושית נחלקת לגזעים עליונים ונחותים, יוצרי תרבות, נשאי תרבות ומחריבי תרבות. סופם של הגזעים העליונים לשרוד ולנצח ושל הנחותים – להכחד.

הגזע הארי הוא הגזע העליון ועמו נמנה העם הגרמני. בני הגזע הארי הם יוצרי תרבות. לבני הגזע הארי יש תכונות גנטיות משובחות, הן שכלית והן גופנית. למעשה, הגזע הארי יצר את התרבות האנושית לאורך ההיסטוריה, ועליו להמשיך להובילה.

נשאי תרבות הם העמים הסלאביים, עמים נחותים שנועדו לשרת את הגזע העליון.

עם **הגזעים הנחותים**, מחריבי התרבות נימנים היהודים- השמים והצוענים. היהודים ממוקמים בתחתית סולם הגזעים, תכונותיהם שליליות, והם חותרים ללא לאות להרוס את הסדר הגזעי, ולהוביל להרס האנושות כולה.

הגזעים הם חלק מתבנית ביולוגית מוגדרת. תכונותיהם השכליות, הגופניות והרוחניות טבועות בדמם, לכן **טוהר הדם** הוא הבסיס החיוני ביותר לחיוניותו של הגזע הארי. מיזוג בין דם לדם יוביל לניוון ולהרס של הגזע העליון, לכן יש לעשות כל מאמץ למנוע מיזוג בין הגזעים, לשמור על טוהר הדם, ובכך למנוע הרס מוחלט של גזע האדונים.

עקרון האנטישמיות באידיאולוגיה הנאצית.

האנטישמיות המודרנית מבוססת על הנחות יסוד תורשתיות-ביולוגיות, ואינה מאפשרת כל פתח

מילוט. הנאציזם-סוציאליזם הזהיר מפני היהודי המודרני, וטען כי בתקופה המודרנית היהודי דומה לסביבתו ואף מעורה בה. יהדותו חבויה בתכונותיו הגנטיות-תורשתיות ולכן מוסווית, מסוכנת וזדונית מאחר והיהודים הם גזע מחריב תרבות וזדוני המאיים על עליונותו של הגזע הארי, יש להיאבק בנטיותיו הזדוניות עד חורמה.

היהודים חסרי יכולת לעבוד וליצור, ולכן אינם מסוגלים לייסד מדינה משלהם ולקיימה. בשל מרכיבים אלה בתכונותיהם הם מנצלים את סביבתם והופכים לטפילים בחברה שבה הם חיים. כישורנם של היהודים טמון ביכולתם ארוכת השנים לשמור על טוהר הגזע היהודי. הם חדרו לכל ענפי הכלכלה ולפוליטיקה, והפיצו את רעיונותיהם כאמצעי לקידום מטרותיהם. במשך שנים ניסו היהודים להשתלט על גרמניה עצמה בהפצת שקרים, בתחבולות ובמזימות, ובכך להשתלט על העולם כולו. היהודי מעולם לא רצה להתערות בסביבתו, אלא למראית עין בלבד, וההתערות היא חלק מהעמדת פנים ומהונאה שמטרתן להסוות את כוונותיו האמיתיות. הסכנה הגדולה שטומן בחובו היהודי היא חילול של הדם והגזע. הדם הוא תמצית חיוניותה וכוחה של אומה.

דימוי היהודי בא לידי ביטוי בקטע בכך:

" כולם משוטטים בבטלה... " - היהודים חסרי יכולת לעבוד וליצור, ולכן אינם מסוגלים לייסד מדינה משלהם ולקיימה.

"מגפות מתפשטות באוויר והריח באוויר מגעיל... הם בטח מתרחצים פחות מהרגיל..." - התייחסות ליהודים כמפיצי מחלות ולכן פוגעים בסביבתם.

"אני חושבת שהרגשות שלהם שונים משלנו ולכן הם לא מרגישים השפלה..." - עדות להבדל בתכונות בין הגזעים. הגזע הנחות, היהודי, אינו נוהג כדרכם של גזעים אחרים מרגיש תחושות אחרות.

סעיף ב'

ההתמודדות עם החיים בגטו עד תחילת ביצוע "הפיתרון הסופי":

המאבק להישרדות ביטא את רעיון קידוש החיים שנוסח ע"י הרב יצחק ניסנבוים שקרא לדבוק בחיים: חובה על היהודים לקדש את החיים - החיים הם ערך עליון, ולכן יש לשמור עליהם דווקא במקום שבו שואפים הנאצים לחסל את היהודים. היהודים נאחזו ביצר החיים ובתקווה לעתיד. במסגרת המאבק לחיים נעשו מספר פעולות:

- היודנרט ארגן מערכת של חינוך שפעלה במחתרת בתנאי צפיפות קשים, ללא מבנים מסודרים ועם מחסור של מורים. במסגרת זו חשוב לציין את מפעלו של יאנוש קורצ'אק - עם פרוץ המלחמה ריכז את מרב מאמציו בבית היתומים שניהל, בניסיון להבטיח אוכל ותנאי קיום נסבלים לילדים. בתנאים קשים הצליח להמשיך לנהל למופת את בית היתומים: הוא שמר על הסדר והניקיון וקיים פעילות חינוכית ענפה.
- פעולות תרבות - הועלו הצגות, הושמעו הרצאות והתקיימו תחרויות כתיבה. התקיימו עצרות משותפות בנושאים שונים.
- פעולות תיעוד - בגטאות כמו ורשה וביאליסטוק הוקם ארכיון שתיעד את קורות הגטו בשם "עונג שבת". אחד ממפעלי התיעוד הבולטים והרחבים ביותר שבוצעו בתקופת השואה היה הארכיון המחתרתי, שייסד והפעיל ההיסטוריון ד"ר עמנואל רינגלבלום בגטו ורשה.

- **פעילותן של תנועות הנוער** - השומר הצעיר, עקיבא, דרור והשומר הדתי. לפעילי תנועות הנוער היה חלק חשוב ביצירת קשרים בין הגטאות, בכתיבתה הפצתה של עיתונות מחתרתית ובעידוד הרוח והעלאת המורל.

שאלה 2- מדיניות החוץ של גרמניה הנאצית (1933-1939)

סעיף א'

הצעדים שנקטה גרמניה מטור א':

- **הסכם אי התקפה בין גרמניה לפולין (ינואר 1934)** - היטלר ופילסודסקי, מנהיגה של פולין חתמו על הסכם אי התקפה ביניהן ובו התחייבו לשמור על יחסי ידידות ולהכיר בגבול המשותף בין שתי המדינות ל - 10 השנים הבאות. ההסכם שהיה בבחינת גילוי מפתיע של פיוס בין שתי מדינות עוינות שם, לכאורה, קץ לסכסוך בין גרמניה לפולין שהחל ב - 1919, יצר מתיחות אזורית ואיים על השלום. שכן, עד כה, אף אחד מהצדדים לא היה נכון להשלים עם נוכחותו של פרוזדור פולני לים, עם תלונותיו של המיעוט הגרמני בן מיליון איש שהיה בפולין ועם מעמדה הבינלאומי של העיר דנציג שהיווה מקור מחלוקת נוסף. והנה, באורח מפתיע למדי, חתמו שתי המדינות על הסכם שסיים את נקודות המחלוקת ביניהן, הפסיק את ההשמצות ההדדיות באמצעי התקשורת ובהתבטאויות רשמיות והסדיר את המחלוקות הטריטוריאליים בין שתי המדינות. יחסי פולין - גרמניה ירדו מסדר היום של חבר הלאומים. לשתי המדינות היו אינטרסים ברורים בחתימה על ההסכם. היטלר רצה להשיג באמצעות ההסכם:

(1) היטלר קנה את ידידותם של הפולנים למשך עשר שנים בכך שהתחייב לא לפעול כנגד פולין בדרך תעמולתית או אחרת. בכך, הרגיע את הפולנים ומנע חזית פולנית - צרפתית מאוחדת נגד גרמניה.

(2) צעד של פיוס כלפי מוקד מחלוקת התפרש במערב כצעד חיובי ומרגיע בעיקר לאחר פרישתה של גרמניה מחבר הלאומים. חוגים שונים טענו כי פרישתה של גרמניה מחבר הלאומים מהווה צעד תוקפני המאיים על שלומה וביטחונה של אירופה. הסכם השלום עם פולין הרגיע את הביקורת ביחס לכוונותיו התוקפניות של היטלר.

- **הסכם ימי בריטי- גרמני (יוני 1935)** - היטלר הכריז כי הסעיפים הצבאיים בחוזה ורסאי אינם מחייבים עוד את גרמניה. במקביל הוצא חוק הקובע שרות צבאי כללי והקמת צבא בן שניים עשר גייסות ו 36 דיביזיות שהן כחצי מיליון איש שיחילו בגיוס חובה. לאחר פיזור של מועצת חבר הלאומים פנתה בריטניה לגרמניה ורמזה כי היא מוכנה להתייחס בחיוב להצעתו של היטלר בדבר הגבלת הכוח הימי של גרמניה בכל סוגי האוניות עד 35% מן הכוח הבריטי. נציגים גרמנים הגיעו ללונדון וביוני נחתם הסכם ימי אנגלי - גרמני. כך, לאחר שגינתה בריטניה בלשון חריפה את גרמניה על התכחשותה לסעיפי פירוק הנשק של חוזה ורסאי, הכירה הממשלה הבריטית במפורש בזכותה של גרמניה להתעלם מן ההגבלות שהוטלו עליה ולהחזיק צי ימי הכולל צוללות - שנאסרו עליה לחלוטין.

בין שתי הפעולות הללו, ערב חתימת ההסכם עם בריטניה, נשא היטלר נאום של שלום ופיוס כחלק ממדיניות ההטעיה. הוא דחה את רעיון המלחמה וטען מלחמה היא מעשה זוועה, חסר תועלת. גרמניה, הכריז היטלר, כלל לא מעלה על דעתה לכבוש עמים אחרים. נאום הפייסני של היטלר היה צעד מקדים למעשי התוקפנות הגרמניים.

היטלר רצה להשיג באמצעות ההסכם:

היטלר מציג את גרמניה כמדינה שוחרת שלום, הגיונית המעידה כי פניה לשלום וכי ניתן להגיע עמה להסדר מלא ולהתייחס אליה כמדינה שווה וחזקה ולא כמדינה מובסת שיש לכפות עליה הסכמים נוסח הסכמי ורסאי.

- **הפלישה לחבל הריין (מארס 1936)** - היטלר החליט להפר את הסכם השלום ולפלוש לחבל הריין. ב-7 במארס צעד כוח סמלי גרמני לעבר גשרי הריין ונכנס לאזור המפורז. באותו יום זימן היטלר את שגרירי צרפת, בריטניה ואיטליה ומסר להם את החדשות מחבל הריין. במקביל הניח על השולחן תוכניות שלום חדשות...

מועצת "חבר הלאומים" התכנסה למושב מיוחד בלונדון והודיעה כי גרמניה הפרה את חוזה ורסאי בכך שהחדירה כוחות צבא לאזור המפורז. בכך, תמה תגובתו של החבר.

היטלר הניח כי הצרפתים לא יצאו להלחם ואכן צדק. מעתה הבין היטלר כי שתי המעצמות נרתעות ממלחמה וכי הן מתייחסות ברצינות ל"צעדי השלום" שנקט. בזמן הפלישה הציע לשגרירי בריטניה, צרפת ואיטליה הסכם אי התקפה ל-25 שנה עם בלגיה וצרפת בערבותן של בריטניה ואיטליה. וכן הציע לפרז את הגבול בין צרפת לגרמניה מחדש.

היטלר רצה להשיג באמצעות ההסכם:

(1) במעשה זה הביא היטלר לקריסתם של שני הסכמים בינלאומיים: הסכם ורסאי והסכם לוקארנו. הסכם ורסאי היה אמנם הסכם כפוי אך על הסכם לוקארנו חתמה גרמניה מרצונה ב-1925. כך, הסכמים בינלאומיים כבסיס למערכת יחסים בין מדינות וכגורם בולם תוקפנות איבדו מחשיבותם. כל מדינה נהגה על פי שיקוליה ללא מערכת חוקים והסדרים שתחייב אותה.

(2) מאזן הכוחות באירופה השתנה לטובת גרמניה. הסכמי ורסאי הבטיחו לצרפת עדיפות על פני גרמניה והגנו עליה מפני פלישה גרמנית אפשרית. לאחר הפלישה לחבל הריין עומד כוח צרפתי מול כוח גרמני ללא כל חיץ - אזור מפורז - ביניהם וגרמניה חזרת להיות כוח צבאי חזק בזירה הבינלאומית.

(3) היטלר הוכיח את ותרנותן של מעצמות המערב. תגובתן המתונה והותרנית של בריטניה וצרפת הביאה אסון למערב. אסון שממנו צמחו מאוחר יותר אסונות כבדים יותר. שתי המעצמות הדמוקרטיות יכלו לעצור את גרמניה התוקפנית ללא מאמץ וסיכון ממשי אך הן הניחו להזדמנות זו לחלוף על פניהן.

(4) העם הגרמני הגביר את תמיכתו בהיטלר שהצליח לקיים את הבטחותיו להשבת גרמניה לגבולותיה ההיסטוריים.

- סיפוח אוסטריה- האנשלוס (1938)-** ביולי 1936 נחתם הסכם בין קאנצלר אוסטריה, קורט פון שושניג לבין היטלר ובו התחייב קאנצלר אוסטריה לנקוט במדיניות ידידותית כלפי גרמניה. היטלר הבטיח לכבד את ריבונותה של אוסטריה. למרות הסכם זה נעשה מאמץ גרמני מתמשך מצד גרמניה לחתור תחת עצמאותה של אוסטריה ולהוביל לסיפוח לגרמניה. התחייבות זו לא מנעה מגרמניה לחתור תחת עצמאותה של אוסטריה.

במשך 1937 הגבירו הנאצים האוסטרים, שנתמכו ומומנו על ידי ברלין, את מסע הטרור ברחבי אוסטריה כדי להחליש את הממשלה: הפגנות המוניות ואליםות הובילו את המשטרה האוסטרית למשרדיה של המפלגה הנאצית שם נחשפו מסמכים המעידים על ניסיון לקשר לרצוח את הקאנצלר ולמוטט את אוסטריה כדי לספחה לגרמניה. ניסיון ההפיכה אם כן נכשל. על רקע זה הזמין היטלר את שושניג לפגישה כדי לדון במתיחות שנוצרה בין המדינות. תנאי מוקדם לפגישה היה התחייבותו של היטלר לשמור על ההסכם מ- 1936, על עצמאותה של אוסטריה.

למרות התחייבותיו הציב היטלר בפגישה זו מספר דרישות קיצוניות לשושניג: לצרף את ארתור סייס- אינקוארט, מנהיג המפלגה הנאציונאל סוציאליסטית האוסטרית לממשלת אוסטריה כשר הפנים ושר לביטחון הציבור. ולמנות פרו נאצים נוספים לתפקידי מפתח בממשל האוסטרי. כמו כן דרש היטלר לעשות הכנות לקראת מיזוג כלכלי אוסטרי – גרמני. לשם כך יש למנות לתפקיד שר האוצר פרו נאצי.

היטלר דרש לבטל את האיסור על קיומה של המפלגה הנאצית באוסטריה ולשחרר את הנאצים הכלואים בבתי הסוהר.

שושניג הבין כי קבלת דרישותיו של היטלר תשים קץ לריבונותה של אוסטריה וניסה לסכל את היזמה על ידי הכנת משאל עם מהיר סביב שאלת ריבונותה של אוסטריה וסיפוחה לגרמניה. היטלר התנגד לקיומו של משאל עם והכריח את שושניג לחתום על תנאיו כמות שהם ולא תפלוש גרמניה לאוסטריה. שושניג היה לבדו במערכה. בריטניה וצרפת לא תסייענה לו נגד גרמניה ואיטליה כבר שבוייה בזרועותיו של היטלר.

שושניג חתם ובכך גזר את דינה של אוסטריה למיתה.

בפגישה נוספת בין השניים דרש היטלר את פיטוריו של שושניג ואת מינויו של מנהיג המפלגה הנאצית באוסטריה לקאנצלר. שושניג ניכנע לתנאיו של היטלר והתפטר.

בשלב זה נמסרו מגרמניה הוראות לנאצים באוסטריה לתפוס בכוח בנייני ממשלה, מקומות ציבוריים, לארגן תהלוכות תמיכה בהיטלר ולעורר אנדרלמוסיה שלימה – מעין מלחמת אזרחים בתוך אוסטריה. הקאנצלר החדש במצב זה קרא להיטלר לפלוש לאוסטריה ו"להצילה" ממלחמת אזרחים עקובה מדם.

במרץ 1938 פלשו הגרמנים לאוסטריה כדי "לשחרר" את אחיהם הגרמנים. היטלר הגיע לווינה והתקבל בהתלהבות ע"י העם האוסטרי. למחרת נחקק חוק ה"אנשלוס" ולפיו בטלה המדינה האוסטרית והפכה למחוז המזרחי ברייך הגרמני- ה"אוסטמארק" ובראשו סייס- אינקוארט.

חודש לאחר מכן נערך משאל עם באוסטריה ובגרמניה המאוחדות ובהן רוב מכריע הצביע בעד האיחוד עם גרמניה.

כך, ללא שפיכות דמים הצליח היטלר לספח מדינה שלימה בת שבעה מיליון אזרחים לגרמניה. היטלר רצה להשיג באמצעות הסיפוח:

(1) הסיפוח חיזק את מעמדו של השלטון הנאצי בגרמניה ומחוצה לה. העם הגרמני והצבא התלכד סביב מנהיגם ותמכו בצעדי הסיפוח. סיפוח אוסטריה העצים גם את גם יוקרתו של הרייך הגרמני בזירה הבינלאומית ועורר התנגדות מינימאלית ביותר מצד המערב. אנגליה וצרפת, כפי שצפה היטלר, לא התערבו נגד הסיפוח והסתפקו במחאה מילולית. מעתה, היטלר היה משוכנע כי המערב יישאר פסיבי לצעדיה האקטיביים של גרמניה.

(2) מבחינה כלכלית השתלטו הגרמנים על רוב מכרות ומפעלי המתכת באוסטריה. הבנק הלאומי האוסטרי עבר לידיים גרמניות וכן עתודות הזהב שלו.

(3) השליטה באוסטריה נתנה בידו שליטה אסטרטגית בדרכי תחבורה, מסילות ברזל ונהרות. גבולות אסטרטגיים נוחים הנושקים לאיטליה, הונגריה, יוגוסלביה וצ'כוסלובקיה שהייתה היעד הבא לתוקפנות הגרמנית.

(4) מבחינה צבאית שולב הצבא האוסטרי בצבא בגרמני וכוחו עלה. הצבא חוזק וקצב החימוש הוגבר.

• **סיפוח חבל הסודטים (ספטמבר 1938)** - חבל הסודטים היה בעל חשיבות כלכלית וצבאית עצומה וכלל בתוכו את מרבית חומרי הגלם, והתעשייה הכבדה של צ'כוסלובקיה. וכן קווי הגנה שנועדו לבלום התקפה גרמנית.

לאחר סיפוח אוסטריה הפנה היטלר את מאמציו לעבר צ'כוסלובקיה. באפריל תבע הנליין, ראש המפלגה הנאצית בחבל הסודטים, שתודרך על ידי היטלר, להקים מחוז גרמני – אוטונומי בתוך צ'כוסלובקיה. בנש דחה את הרעיון אך הציע זכויות מיעוט נרחבות יותר למיעוט הגרמני. היטלר הכין את הצבא הגרמני למלחמה ויצא במסע תעמולה נגד "הבולשביקים מפראג". בנאום שנשא בנירנברג ב – 12 בספטמבר עמד בתוקף על זכותו של חבל הסודטים לחזור לגרמניה. צ'כוסלובקיה רמסה את זכויותיהם של "אחינו הגרמנים", דיכאה את עצמאותם, את תרבותם ושפתם ופגעה במעמדם הכלכלי. מאחר וחבל הסודטים "ניקרע בזדון" מידי גרמניה בהסכמי השלום יש להחזירו לשליטה גרמנית. היטלר הציע סיוע צבאי. נאומו של היטלר התסיס את העם הגרמני וגרם למהומות ברחבי גרמניה.

בעקבות האיום הגרמני בחנה צ'כוסלובקיה את תגובתן של צרפת ושל בריה"מ במקרה של פלישה גרמנית. צרפת הבטיחה עזרה, אך צ'מברליין הבריטי טען כי יש להימנע ממלחמה והציע את מאמצי התיווך של בריטניה. צ'מברליין החליט שלא להסתפק עוד בפייסנות סבילה כלפי גרמניה אלא ליזום מדיניות של שיתוף פעולה לקראת הסכם כולל.

צ'מברליין יזם פגישה בינו לבין היטלר בגרמניה כדי לפתור את הסכסוך בדרכי שלום. בפגישה בין השניים טען היטלר כי מתן אוטונומיה אינו מספיק וכי יש למסור לגרמניה מיד את הטריטוריות המיושבות גרמנים על פי עקרון "ההגדרה העצמית". היטלר שכנע את צ'מברליין כי בכוננתו לצאת למלחמה אם לא תיענה תביעתו.

לאחר הביקור בגרמניה נפגשו צ'מברליין ודאלדייה הצרפתי והחליטו לשכנע את צ'כוסלובקיה לותר על חבל הסודטים כדי למנוע מלחמה כוללת. בפגישתם עם בנש טענו כי על צ'כוסלובקיה לותר על שטחים שבהם מהווים הגרמנים יותר ממחצית. פירוש הדבר היה ויתור על 800,000 תושבים צ'כוסלובקים שאינם גרמנים וויתור על קו הביצורים שבנתה צ'כוסלובקיה. בנש נכנע וצ'מברליין חזר לגרמניה ושמסר להיטלר את תוצאות שיחותיו נתקל בדרישות נוספות שמשמעותן מסירה מיידית של אזורים רחבים לידי גרמניה ללא שהות. וזאת בניגוד להצעתו של צ'מברליין למסירה הדרגתית ומסודרת של השטח.

הסכם מינכן (1938) - ב-29 בספטמבר 1938 נפגשו מוסוליני האיטלקי, דאלדייה הצרפתי, צ'מברליין הבריטי והיטלר הגרמני במינכן שבגרמניה. צ'כוסלובקיה ובריה"מ לא הוזמנו לוועידה. ועידת מינכן הייתה קצרה ובה הוחלט על פינוי מיידית בתוך 10 ימים של חבל הסודטים וכניסה של כוחות גרמניים לאזור. בשטחים אחרים בהם חי מיעוט גרמני יערכו משאלי עם והגבול יקבע על ידי המעצמות המשתתפות בוועידה כולל צ'כוסלובקיה. ההצעה התקבלה מייד ללא כל התנגדות מצד אחת מהמשתתפות. המשתתפות נאותו לערוב לגבולות החדשים של צ'כוסלובקיה המצומקת. בתום הוועידה קיבלו הצ'כים מסמך מוגמר לחתימה. היטלר רצה להשיג באמצעות הסיפוח:

- (1) חבל הסודטים שבו 3 מיליון גרמנים עבר לשליטה גרמנית. חזון הרייך הגרמני הרחב הושג.
- (2) מעמדו של היטלר בזירה האירופאית התחזק עוד יותר. הן בשל הרחבת שטחי הרייך והן בשל הוותרנות והפיוס המערביים.
- (3) מעמדו של היטלר בתוך גרמניה התחזק.
- (4) סיפוח חבל הסודטים סייע כלכלית לגרמניה.

• **"הסכם ריבנטרופ – מולוטוב" (1939)** - באוגוסט 1939 נחתם הסכם אי התקפה בין שר החוץ הגרמני, יואכים פון-ריבנטרופ ושר החוץ של בריה"מ ויאצ'סלב מולוטוב. ההסכם כלל חלק גלוי וחלק חסוי שנחשף רק אחרי המלחמה עם תפיסת הארכיונים הגרמניים הסודיים. החלק הגלוי כלל הסכם אי התקפה בין שתי המדינות והתחייבות מצידן לא לתקוף זו את זו וכן לא להצטרף למערך מדיני או צבאי כנגד בת הברית. במקרה של חילוקי דעות תפתורנה שתי המדינות את הבעיות ביניהן באמצעות ועדת בוררות משותפת. החלק החסוי כלל חלוקה מוסכמת בין שתי המדינות של שטחי פולין. כל אחת מהחתימות תשתלט על שטח מוסכם בפולין וכך תאבד פולין את עצמאותה. בנוסף, גרמניה תקבל את ליטא ותכיר בשאיפותיה של בריה"מ להשתלט על פינלנד, אסטוניה, לטביה ועל מחוז בסרביה. בתמורה, התחייבה בריה"מ לא להצטרף לבריטניה וצרפת במקרה והן תתקופנה את גרמניה.

היטלר רצה להשיג באמצעות הסיפוח:

- (1) היטלר החליט לכבוש את פולין וידע כי יתכן וכיבוש פולין יעורר מלחמה בין גרמניה לבין צרפת ובריטניה שהיו קשורות בברית הגנה עם פולין. היטלר רצה להבטיח לעצמו חזית שנייה שקטה וכך, להימנע ממלחמה בשתי חזיתות.

(2) היטלר חשש מברית בין פולין לבין בריה"מ בעיקר לאחר שסטאלין הודיע כי הוא אינו מכיר בסיפוח צ'כוסלובקיה לגרמניה.

(3) היטלר קיווה כי פרסום ההסכם יגרום לתדהמה בבריטניה ובצרפת ויניע אותן לנטוש את התחייבויותיהן כלפי פולין. בריטניה תבין כי סיפוח פולין הוא סופי, לא תקיים את מחויבותה כלפי פולין ולא תפתח במלחמה נגד גרמניה.

ימים ספורים לאחר החתימה על ההסכם פלשה גרמניה לפולין. בריה"מ, אף היא, ממשה את ההסכם וסיפחה את חלקי פולין המזרחית על פי ההסכם שנקבע בין שתי המדינות.

סעיף ב'

בריטניה, שפעלה רבות בשנות ה-20 לבנות את מערכת השלום הקיבוצי אימצה במהלך שנות ה-30 ובעיקר לקראת סופן "מדיניות פיוס" כלפי המדינות התוקפניות של גרמניה, איטליה ויפאן. המדיניות הפייסנית שנבעה מהטראומה ממלחמת העולם הראשונה, מהתחזקות המגמות הפציפיסטיות ומחולשתן הפנימית של המעצמות חיזקה את הגישה שיש לעשות הכל כדי למנוע מלחמה נוספת. מדיניות הפיוס נפלה בידיהן של המדינות התוקפניות- יפאן איטליה וגרמניה- כפרי בשל באמצעותו ניתן להקצין את התוקפנות ולהגיע להישגים טריטוריאליים נכבדים. ככלל ניתן לציין כי מדיניות הפיוס סתמה את הגולל על רעיון הביטחון הקיבוצי שהושג בהסכמי השלום של שנת 1919.

מדיניות זו באה לידי ביטוי בהסכם מינכן בעיקר, כפי שתיארנו בסעיף א'.

הגורמים למדיניות הפיוס הבריטית:

- **הלכי הרוח בציבור הבריטי** - רבים האמינו כי מלחמת העולם הראשונה הייתה מיותרת, נבעה מטעות ובעתיד ניתן להימנע מהידרדרות למלחמה. לשם כך יש להקים מנגנון בינלאומי שיתווך בסכסוכים וימנע הידרדרות למלחמה נוספת. היו שטענו כי מרוץ החימוש היה גורם דומיננטי בהידרדרות למלחמה וכדי להימנע ממצב דומה בעתיד על שוחרי השלום להיאבק בכל מקום על פירוק הנשק. בבריטניה קמה תנועה למען פירוק הנשק. ב-1919 חוקק "חוק עשר השנים" שהתבסס על ההנחה כי במשך עשר שנים אין לצפות להסתבכות בריטית במלחמה ולכן יש לקצץ בתקציב הביטחון. הלכי רוח אלה מצאו את ביטויים בפרסומם של ספרים אנטי מלחמתיים שהדגישו מוסר השכל אחד- המלחמה מקורה בטעות של פוליטיקאים עליה משלם האדם הקטן משני צידי החזית. וכן בהחלטה של אגודת הסטודנטים באוניברסיטת אוקספורד המסרבת בכל מקרה להילחם למען המלך והמולדת... תנועות פציפיסטיות גיבו את מדיניות הפיוס והטיפו באופן נחרץ נגד המלחמה.

- **האמונה בצדקת התביעות הגרמניות** - רבים בבריטניה נטו להאמין כי ניתן "להציל את השלום" וכי "יש עם מי לדבר". נוויל צ'מברליין, ראש ממשלת בריטניה, האמין ב"צדק פוליטי" לגרמניה. גרמניה קופחה בהסכמי השלום ולכן, יש לגרמניה זכות מוסרית לשליטה על אזורים שנלקחו ממנה בהסדרי השלום ושבחם יש גרמנים דוגמת חבל הסודטים שבצי'כוסלובקיה. בנוסף, התייחס צ'מברליין לשאר הסעיפים של הסכם השלום כסעיפים מפלים ומשפילים. לגרמניה נגרם עוול ולכן, יש להתייחס אליה בסלחנות. מכאן, הסיק צ'מברליין שאם יעניקו לגרמניה ויתורים סבירים בעוד מועד, במקום להתנגד בתקיפות

לתביעותיהם, יסתיים הכל בשלום. מפלגת הלייבור טענה כי יש לגלות הבנה לדרישותיו של היטלר לאור העולות שנעשו לגרמניה בהסכמי השלום.

- **החשש הגדול מפני "הסכנה האדומה"** - החל מ-1917 בקשו מנהיגי אירופה להרחיק את בריה"מ מההתרחשויות ביבשת אירופה. ההסתייגות מבריה"מ נבעה בעיקר מפחד מפני רעיון "המהפכה המתמדת" שבעטיו צמחו מפלגות קומוניסטיות במדינות רבות בעולם, פחד מעצם המשטר, מהדרכים האכזריות בהן הגשים את מטרותיו, מהתחזקות הכלכלית של בריה"מ בעקבות תוכניות החומש, מאכזריות "הטיהורים" של סטאלין, משפטי הראווה ומחנות האימים בסיביר. במערב, אם כן, רחשו אי אמון לבריה"מ ואף טענו כי מדינה הנוקטת באמצעי טרור כמו בריה"מ אינה יכולה להיחשב כבת ברית שאפשר לסמוך עליה. המשטר הסובייטי אינו עדיף על המשטר הנאצי ולכן, מנהיגים כמו היטלר, האנטי קומוניסט, יכול להוות חיץ מפני מגמות ההתפשטות של רוסיה תחת שלטונו של סטאלין. עמדה זו הייתה העמדה הרווחת בקרב המפלגה השמרנית הבריטית שראתה בקומוניזם סכנה ראשית. היטלר ומוסוליני נתפסו בעיניהם כחיץ בפני התפשטותה של בריה"מ ובכל מקרה מדיניות החוץ של היטלר כוונה מזרחה ולא מערבה...

שאלה 3- התמודדות יהודי גרמניה עם מדיניות הנאצים, ועידת אוויאן (יולי 1938)

סעיף א'

מעטים היגרו מגרמניה בשנים 1933 – 1938 מהסיבות הבאות:

- **המדיניות הנאצית** - בשנים אלו לא הייתה המדיניות הנאצית האנטי-יהודית עקבית והיא ידעה עליות ומרדות. לכן התקשו היהודים לפרש את המציאות ולקבל החלטה לעזוב את גרמניה. בשנתיים הראשונות לעליית הנאצים לשלטון הייתה אמנם רדיפת יהודים ששיאה בחוקי נירנברג, אך מנגד נתקלו פעולות אנטי-יהודיות באדישות וחוסר שיתוף פעולה בציבור הגרמני כפי שקרה לדוגמה ביום החרם. ב-1936, בעת שהנאצים אירחו את האולימפיאדה בברלין חלה הפוגה מוחלטת ברדיפת היהודים והם אף הורשו לקחת חלק בתחרויות. התחושה בקרב היהודים הייתה שיתכן והמשטר הנאצי אינו כה נורא. עם סיום האולימפיאדה התחדשו אומנם הרדיפות, אך המסרים הסותרים והבלתי-עקביים הקשו על היהודים לקבל החלטה לעזוב את גרמניה.
- **מדינות העולם סגרו את שעריהן בפני יהודים** - הדבר הומחש היטב בוועידת אוויאן בה הציגו המדינות המשתתפות שלל תירוצים דחוקים מדוע הן אינן יכולות לקלוט יהודים בשטחן. רשמית אפשרה ארצות-הברית כניסה מוגבלת לתחומה אך בפועל לא הונפק גם המספר הזעום של אישורים שהיה מותר. כך נהגו גם מדינות רבות שיכולות היו להוות יעד הגירה ליהודים.
- **הקושי לעזוב** - המדינה שבה השתלבו היהודים באופן המושלם ביותר באירופה הייתה גרמניה שעד לעליית הנאצים. יהודים עסקו בכל תחומי הכלכלה החברה והרוח ונמנו על האליטה הפוליטית והחברתית. למעשה, היהודים ראו עצמם "גרמנים בני דת משה" דהיינו קודם כל גרמנים ורק לאחר מכן יהודים. אמנם השבר שנוצר לאחר עליית הנאצים הלך

והעמיק, אך יהודים רבים חשו שבעזיבת גרמניה כמוה כבגידה במדינה אותה הם ראו כמדינתם.

שתי דרכי התמודדות של הנהגת יהודי גרמניה:

(1) **חינוך** - עבור תלמידים יהודים רבים הפכו הלימודים בבתי הספר הגרמניים הציבוריים, שבהם למדו עד לעליית הנאצים לשלטון כשוויים בין שווים, לחוויה קשה ביותר. מבחינה חוקית יכלו תלמידים יהודים להמשיך וללמוד בתנאים מסוימים ובהגבלות רבות עד שנת 1938, אך המציאות הפכה קשה ומעיקה מיום ליום. תורת הגזע הנאצית נלמדה בכל בתי הספר, ולא אחת סבלו תלמידים יהודים מרדיפות והטרדות של מורים ותלמידים. במקביל פוטרו מורים יהודים רבים ממשרותיהם.

התוצאה מהקשיים ההולכים וגוברים ללמוד בבתי הספר הגרמניים הייתה התרחבות רשת החינוך היהודית האוטונומית בגרמניה. מטרתם של מוסדות החינוך היהודים הייתה להעניק לילדים משענת רוחנית-נפשית שתעזור להם להתמודד עם המשבר בחייהם, להעמיק את היכרותם של התלמידים עם מורשתם היהודית, ולספק להם ידע והכשרה מקצועית שיסייעו להם במקרה של הגירה מגרמניה.

המצב בבתי הספר היהודים היה קשה: חלק ניכר מבתי הספר הוקמו במבנים ארעיים ומוזנחים. גם הרכב התלמידים השתנה ללא הרף כאשר לערים הגדולות נוספו תלמידים שהגיעו עם משפחותיהם מערי השדה, וילדים אחרים עזבו כאשר משפחותיהם היגרו מגרמניה.

(2) **הסבה מקצועית** - יהודים רבים איבדו את מקומות עבודתם לאחר עליית הנאצים לשלטון וההסבה המקצועית הפכה אמצעי מרכזי להישרדות כלכלית. רופאים הפכו לטכנאי רנטגן, עורכי דין ופקידי ממשלה הפכו לסוכני מכירות ועסקים יהודים הפכו במקרים רבים לחברות משפחתיות, לאחר שסוחרים יהודים נאלצו להפסיק להעסיק עובדים "אריים". במקומם הם הכניסו לעבודה בני משפחה, שגם אפשרויות התעסוקה שלהם הצטמצמו.

סעיף ב'

תוצאות ועידת אוויאן:

ועידת אוויאן המחישה באופן חד-משמעי את אדישותן של אומות העולם לבעיית הפליטים היהודים נרדפי הנאצים, שנאלצו להגר מגרמניה ואוסטריה. הכינוס באוויאן חשף למעשה את חוסר נכונותן של מדינות העולם לקבל אליהן מהגרים יהודים. המדינות שהשתתפו בוועידה הציגו תירוצים שונים לחוסר נכונותן לקלוט פליטים יהודים בשטחן. המדינות המשתתפות בוועידה לא הסכימו אפילו להגדירה כוועידה העוסקת בבעיית הפליטים **היהודים** אלא בבעיית "הפליטים מאירופה". לא ניתן להצביע על שינוי מהותי ביחסן של מדינות העולם לבעיית הפליטים בעקבות כינוסה של ועידת אוויאן.

כיצד השפיעו תוצאות אלה על המדיניות של היטלר כלפי היהודים בגרמניה?

אדישותן של אומות העולם לבעיית הפליטים היהודים נרדפי נאצים, חיזקה את הטענות הנאציות שאיש בעולם אינו מעוניין ביהודים. כעת יכול היה היטלר לטעון שהמדיניות הנאצית של עידוד הגירת יהודים מגרמניה היא נכונה ומוצדקת שכן העובדות מדברות בעד עצמן: מדינות העולם אינן מוכנות לקלוט לתוכן את "הרפש היהודי".

פרק שני

ענה על אחת מהשאלות 4-6

שאלה 4- קטע מקור- היודנראט בזמן ביצוע "הפתרון הסופי"

סעיף א'

רומקובסקי מציג מספר לבטים בקטע:

- האם היודנרט הוא שצריך לקבוע מי מהיהודים ישולח מהגטו, או להשאיר את מלאכת הגרוש לנאצים? השיקול שהנחה את רומקובסקי היה שאם חברי היודנרט הם שיקבעו את מי לשלוח, גוברים הסיכויים להציל כמה שיותר יהודים. ניתן ללמוד על כך מהקטע בו נאמר "... היינו מודרכים על ידי המחשבה... כמה ניצן להציל".
- את מי לשלוח ראשונים, האם את מי שסיכוייהם לחיות אפסו במילא, או את מי שגם כך נוטים למות? השיקול שהנחה את רומקובסקי וחבריו ביודנרט הוא שיש לנסות ולהמשיך את קיום העם היהודי ומסיבה זו יישלחו מי שסיכוייהם לחיות אפסו במילא. ניתן ללמוד זאת מהקטע בו נאמר "השכל הישר מחייב שמוכרח להינצל זה שניתן להציל והוא בעל סיכויים להינצל, ולא זה שאין אפשרות בלאו הכי להצילו".

סעיף ב'

שתי התלבטויות נוספות של חברי יודנראט בגטאות, בזמן ביצוע הפתרון הסופי:

- (1) כיצד לציית להוראות הנאצים ובאותו הזמן לשמור על קיום הקהילה?
חלק מראשי היודנרט סברו שבאמצעות שיתוף פעולה עם הנאצים הם יוכלו לשמור על קיום הקהילה היהודית. לשם כך, סברו היודנרט, יש להפוך את הגטו ליצרני, כך שיהיה חיוני בעיני הגרמנים. חלק מראשי היודנרט יזמו הקמת מפעלים בשטח הגטו שיסייעו למאמץ המלחמה הגרמני. היודנרט קיוו שכן הם מעלים את חשיבות הגטו בעיני הגרמנים, שימנעו מפגיעה ביהודים. גישה זו כונתה "הצלה ע"י עבודה". לדוגמא: בגטו לודז' שבו חיו כ-160 אלף יהודים פעלו כ-100 בתי חרושת. בגטו ביאליסטוק שבו היו כלואים כ-40 אלף יהודים פעלו כ-20 בתי חרושת. כך קיוו היודנרט להאריך את קיום הגטו.
- (2) כיצד לשמור על יחסים תקינים עם אוכלוסיית הגטו נוכח גזירות הנאצים?
היודנרט נאלצו למלא את הוראות הנאצים לגבות מיסים מתושבי הגטו, להחרים רכוש וכו'. היודנרט ניסו לקבל את שיתוף הפעולה של תושבי הגטו, אך כאשר לא זכו לשיתוף פעולה נאלצו, בלית ברירה, לעשות שימוש במשטרה היהודית שפעלה בגטו.
- (3) כיצד להתייחס לפעילות המחתרנית בגטו על כל צורותיה?

בחלק מהגטאות פעלו מחתרות שעסקו בהכנות למרד בגרמנים. ניתן להצביע על 3 דפוסי התנהגות עיקריים של התייחסות היודנט לפעילות המחתרתית בגטו:

- היו יודנט שהתנגדו לכל צורה של התנגדות לנאצים כיוון שחששו שחשיפת ההכנות למרד תוביל לפגיעה בכל תושבי הגטו.
- היו יודנט שחשבו שהזמן רק ייטיב (יש לנסות ולהאריך את קיום הגטו בתקווה שהרוסים יבקיעו את החזית וישחררו את פולין) והתנגדו לפעילות המחתרתית, אך כשהגיעה פקודת החיסול של הגטו הם תמכו במרד.
- היו יודנט שתמכו לכל אורך הדרך בפעילות המחתרתית בגטו מתוך גישה שאפסה התקווה להינצל ויש לנסות לפגוע בגרמנים.

שאלה 5- הרחבת מלחמת העולם השנייה לחזיתות נוספות וסיומה

סעיף א'

גרמניה פלשה לבריה"מ מהסיבות הבאות:

(1) יישום עיקרון "מרחב המחיה": באידיאולוגיה הנאצית-המתקפה על ברית המועצות נועדה להגשים את חלומה הגדול של היטלר, כיבוש ברית המועצות והקמת האימפריה הנאצית שתשעבד את העמים הסלבים הנחותים החיים במזרח אירופה, סלאבים שנועדו לשרת את גזע האדונים הארי. בנוסף, כיבוש ברית המועצות אמור היה להעניק לנאצים את חומרי הגלם והמקורות הכלכליים לקיום האימפריה הנאצית.

(2) השלמת ההשתלטות על אירופה: היטלר סבר שהכניעת ברית המועצות תוביל גם לכניעת בריטניה שנתרה הכוח המשמעותי היחיד באירופה, כאשר ייווכחו הבריטים לדעת שהם נותרו לבדם ללא סיכוי מול העוצמה הגרמנית.

ההשפעה של פלישה זו על המשך המלחמה:

בניגוד לתחזית הגרמנית לפיה תוכנע ברית-המועצות בתוך חודשים ספורים, הסתבכה המערכה והחורף הקשה שהקדים בלם את הצבא הגרמני. הגרמנים נאלצו להקצות משאבים עצומים וכוח אדם רב מאד ללחימה. גם כשחודשה הלחימה באביב לא הצליחו הגרמנים להביא להכרעה. כתוצאה מכך יכלו בעלות הברית הדמוקרטיות: בריטניה וארצות-הברית, ליזום תקיפה במערב אירופה תוך ידיעה ברורה שהיקף הכוחות הגרמניים שיעמדו מולם יהיה קטן באופן יחסי.

השפעה נוספת לפלישה לברית המועצות הייתה בהיבט המוראלי. למרות שהאידיאולוגיה הנאצית הציגה את הרוסים כגזע סלאבי נחות העתיד להימחץ בידי הארים העליונים, לא כך היו פני הדברים. לאחר המפלה בסטלינגרד וכניעת הארמיה הגרמנית השישית הודפים הרוסים את הגרמנים בעקביות ובשיטתיות עד לברלין. לתבוסה בסטלינגרד ולאלו שבאו בעקבותיה הייתה השפעה אדירה בגרמניה. דמורליזציה פשטה הן בצבא והן בציבור הגרמני ושלוש ימי האבל שהוכרזו בגרמניה עם כניעת הארמיה השישית הם רק אחת העדויות לכך.

סעיף ב'

הצטרפותה של ארה"ב השפיעה כך על מאזן הכוחות:

- כניסת ארצות-הברית למלחמה השפיעה בראש ובראשונה **בהיבט הכלכלי**. משאביה העצומים ויכולת הייצור הבלתי מוגבלת של ארצות הברית הפכו את המאזן הכלכלי במלחמה על פיו. ארצות-הברית הפכה להיות מחסן הנשק הגדול בעולם שעמד לרשות בעלות הברית. בין השאר קיבלה גם רוסיה משלוחי תחמושת כלי רכב וציוד נוסף שסייעו לה להדוף את הגרמנים בחזית המזרחית.
- השפעה נוספת לכניסת ארצות-הברית למלחמה הייתה **בהיבט המוראלי**. עד לאותה העת ניצבה בריטניה לבדה במערב אירופה מול הגרמנים והחשש שברית-המועצות תיאלץ להיכנע נראה מוחשי. כניסת ארצות-הברית לצד בריטניה וברית-המועצות העניקה "רוח גבית" הן לכוחות הלוחמים בחזית, והן למנהיגי המדינות ולציבור בעורף.
- כניסת ארצות-הברית למלחמה הביאה גם לכניסתם של כוחות רעננים וחדורי מוטיבציה, זאת בזמן שהכוחות הבריטיים והרוסים הקיזו דם רב עד לאותה העת כשהם נאלצים להילחם במשך שנים מבלי יכולת אמיתית לרענן את השורות.

השיקולים של ארצות-הברית בהחלטה להטיל את פצצות האטום על הירושימה ונגסאקי:

- (1) **הרצון לחסוך בחיי אדם**: האמריקאים העריכו שפלישה פיסית לאיים היפניים וכיבוש יפן יעלו בחייהם של למעלה ממיליון יפנים וכרבע מליון חיילים אמריקאים. לטענת האמריקאים הטלת פצצות האטום חסכה חיי אדם רבים והביאה לסיומה המיידי של המלחמה.
- (2) **הרצון להרתיע את ברית-המועצות**: קיימת טענה שאחד השיקולים שהניעו את ארה"ב להטיל את פצצות האטום על ערי יפן היה הרצון להרתיע את ברה"מ. לקראת סיום מלחמת העולם השנייה החלו להופיע סימנים של חיכוכים ועוינות בין שתי בעלות הברית הגדולות: ארה"ב וברה"מ, ששיתפו ביניהן פעולה בהכנעת גרמניה הנאצית. בסיום המלחמה, שולטת ברה"מ בכל הארצות במרכז ובמזרח אירופה ששחררו מהכיבוש הנאצי. האמריקאים חששו מהשתלטות רוסית על מערב אירופה, בייחוד לנוכח העובדה שמיד עם סיום המלחמה באירופה החלו האמריקאים לפרק את צבאם ביבשת ולהחזירו הביתה, בזמן שהרוסים ממשיכים להחזיק צבא המונה מיליוני חיילים. האמריקאים, שחששו מעוצמת הצבא הרוסי באירופה רצו להרתיע את ברה"מ מהשתלטות על מערב אירופה ולכן הטילו את פצצות האטום על ערי יפן במטרה להמחיש את עוצמתו ההרסנית של הנשק החדש.
- (3) **הדינאמיקה של הפרויקט**: ארה"ב השקיעה בפרויקט פיתוח פצצת האטום ("פרויקט מנהטן") משאבים כלכליים ואנושיים עצומים, ללא תקדים בהיסטוריה. כאשר הבשיל כל המאמץ האדיר הזה לכדי התכנות מבצעית והאמריקאים ביצעו ניסוי מוצלח של הפצצה הם רצו לנצל את ההשקעה האדירה בפרויקט ולכן הטילו את פצצות האטום.

שאלה 6- קטע מקור- יחס האוכלוסייה בארצות הכיבוש אל היהודים, ועמדת ממשלות בעולם

החופשי

סעיף א'

הגורמים שהשפיעו על היחס של האוכלוסייה המקומית בארצות הכיבוש הנאצי אל היהודים :

- (1) **אנטישמיות**- יסודות אנטישמיים שהיו מושרשים בקרב אזרחים רבים עוד לפני המלחמה התחזקו והתגברו עם התעמולה האנטישמית ועם המדיניות האנטישמית. ישנם חוקרים הטוענים כי ככל שהאנטישמיות הייתה מושרשת ונפוצה כך קטנה מידת הסיוע של האוכלוסייה המקומית ליהודים.
- (2) **מצוקה בשל המלחמה**- תושבי המדינות הכבושות חיו בתנאים קשים בשל המלחמה והיו טרודים בהתמודדות עם קשיי היום יום שלהם. הסבל והמצוקה שלהם גרמו להם לראות במצב היהודים עניין שולי.
- (3) **חמדות לרכוש יהודי**- רבים רצו לקבל לידיהם חלק מהרכוש שהופקע מידי היהודים: עסקים, מפעלים, דירות ושאר רכוש יקר ערך שנגזל מהיהודים.
- (4) **פחד מפני הגרמנים**- פחד מפני הגרמנים ומשתפי הפעולה איתם. מי שסייע ליהודים סיכן את חייו ואת חיי משפחתו.

סעיף ב'

השיקולים שהשפיעו על עמדת ארה"ב כלפי הצלת יהודים בזמן ביצוע הפיתרון הסופי:

- (1) אי אפשר לפעול להפסקת השואה בעיצומה של מלחמה בלא להזיק למאמץ המלחמתי. מו"מ עם הנאצים לא בא בחשבון בשלב זה.
- (2) הפיכת הבעיה היהודית לאתגר בפני עצמו חושפת את בעלות הברית להאשמותיו של היטלר שלא חדל לטעון כי המלחמה היא עניין יהודי. בעלות הברית לא רצו להפוך את המלחמה כרצונו של היטלר ל'מלחמה יהודית'. הנאצים הפכו את היהודים שהם רצחו למכשיר נגד בעלות הברית.
- (3) בעלות הברית סרבו להיגרר לעניין היהודי ולהירתם למאמצי הצלה או לנהל תעמולה אנטי נאצית לטובת היהודים לבל יפגעו בדעת הקהל המגויסת בארצותיהם למאמץ המלחמתי.
- (4) במערב היה חשש שהפסקת הטבח תחייב התמודדות עם 'הצפה' של מיליוני ניצולים- פליטים "בלתי רצויים".
- (5) פעולת נקמה על מעשי השואה עלולה להביא לפגיעה בשבויי המלחמה הבריטים והאמריקאים המצויים בידי הנאצים.

דוגמאות המבטאות עמדה זו:

ועידת ברמודה - הועידה כונסה על רקע הידיעות על השמדת יהודי פולין ויהודי בריה"מ. גל הידיעות אילץ את ממשלות בעלות הברית להגיב פומבית.

הקהילה היהודית בבריטניה, נציגי הישוב, חלק מהעיתונות, ממשלת פולין בגולה, נכבדי הכנסייה ופוליטיקאים לחצו על בריטניה להגיב. לממשלת ארה"ב נודע על רצונם של הבריטים להגיב ובמקום פעולה ממשית החליטו שתי המדינות לפרסם בשמן ובשם מדינות נוספות הצהרת גינוי.

בדצמבר 1942 נמסרה הצהרה משותפת מטעם 11 מדינות המגנה את ההשמדה ונחושה להעניש את האחראים לפשעים נגד העם היהודי.

כשגברה המחאה הציבורית ונוצר צורך לנטרל אותה הן בבריטניה והן בארה"ב הועלתה האפשרות לכנס ועידה משותפת. בריטניה וארה"ב לא רצו לקיים את הועידה על אדמתן. ולבסוף הוחלט לקיימה בברמודה.

הועידה נועדה מלכתחילה לרצות את דעת הקהל ולא לפתור את הבעייה היהודית. בוועידה הוחלט להימנע מפעולות מיוחדות להצלת יהודים תוך שימוש בנימוקים הבאים:

(1) ההצלה האמיתית תושג רק באמצעות ניצחון על הנאצים.

(2) אין לעסוק בפעולות שעלולות לעכב את הניצחון.

(3) אין מנהלים מו"מ עם השטן הנאצי.

(4) אין להבליט פעולות מיוחדות להצלת יהודים כדי לא לחזק את הטעונונים האנטישמיים שהיהודים הם המנהלים את המלחמה.

הודעה רשמית קצרה ואופטימית שדיברה על אפשרות של עזרה למספר ניכר של פליטים בני כל הגזעים והלאומים... ציינה את גמר הועידה. משתתפי הועידה דנו למעשה רק בפליטים שיצאו מגרמניה ונמצאו במדינות הניטרליות- רק קצתם של פליטים אלה היו יהודים. היהודים לא הוזכרו באפן מפורש.

"הועד לענייני פליטים"

בארה"ב עלתה הצעה להקים סוכנות ממשלתית להצלת יהודי אירופה. דיונים בנושא נערכו בקונגרס האמריקאי ויזמה ל פעילות תקיפה בשאלת ההצלה באה ממשרד האוצר שבראשו עמד הנרי מורגנטאו היהודי המקורב ביותר לרוזוולט.

פקיד במשרד האוצר חשף ראיות לכך שמשרד החוץ העלים ידיעות חמורות על הפיתרון הסופי והשתדל לסכל את כל מאמצי העזרה. המידע הגיע לרוזוולט ורוזוולט החליט בינואר 1944 להקים את 'הועד לענייני פליטים' בראשות ג'ון פללה, פקיד במשרד האוצר. רוב חברי הועד היו מארגונים יהודיים והמימון בא מן הגוינט.

על פי ההוראה להקמת הועד היו גורמים שונים בממשל האמריקאי אמורים לסייע לועד בפעילותו וביניהם: משרד החוץ, משרד האוצר והמלחמה.

בפועל אף אחד מן הגופים הללו, מלבד משרד האוצר, לא גילה עניין בפעילותו ולא שיתף פעולה. הועד פעל ללא תמיכה מהנשיא שאיבד עניין בפעילותו ועם תקציב זעום ביותר מהממשל. רוב כספיו הגיעו מתרומות של יהודים ומארגון הגוינט.

למרות הקשיים שצינו עיבד הועד תוכנית הצלה מקפת שכללה: פינוי מדינות ה'ציר' מיהודים ומציאת מקומות מקלט, שימוש באמצעים פסיכולוגיים שירתיעו מפני גירושים והשמדה, שיגור אספקה וסיוע למחנות הריכוז. בפעילותו הצליח להציל יהודים בכמה מוקדים:

- עיקר פעילותו התמקדה בהצלת יהודי הונגריה. אנשי הועד הפעילו לחצים בינלאומיים על ממשלת הונגריה בניסיון לשכנעה להפסיק את הגירושים לפני שיגורשו 230,000 יהודי בודפשט. ואכן כמחצית מהיהודים ניצלו הן בשל הלחץ הבינלאומי והן בשל שליחתו של ראול ולנברג על ידי הועד להצלת יהודי בודפשט.
- הוצאת 982 פליטים מאיטליה למקום מקלט בטוח בניו יורק באישורו של נשיא ארה"ב. יש האומדים את מספר הניצולים בכ – 200,000 יהודים שהיו במדינות ה'ציר'. אלפים נוספים ניצלו בפעולות נוספות שכללו העברת מזון למחנות ריכוז והפעלת לחץ מקומי כדי למנוע גירושים.

דחיית ההצעה להפציץ את אושוויץ

באביב 1944 כבר היו פעולות הרצח באושוויץ ידועות לבעלות הברית. 'הפרוטוקולים של אושוויץ' שהם דוחות מפורטים על הרצח במחנה- נמסרו כבר על ידי אסירים שנמלטו מהמחנה למערב. חילות האוויר של בעלות הברית שלטו בשמי אירופה ויכלו לפגוע במסילות הברזל שהובילו לאושוויץ. למרות זאת, לא נעשה כל מאמץ להפציץ את תאי הגזים ואת מסילות הברזל. ההצעה להפציץ את אושוויץ ואת מסילות הברזל הוצעה בבריטניה על ידי הסוכנות היהודית ותמכו בה ראש ממשלת בריטניה, וינסטון צ'רצ'יל ושר החוץ הבריטי אנתוני אידן. התוכנית הושהתה ולא יצאה אל הפועל. התשובה הרשמית לסוכנות היהודית הייתה כי קשיים טכניים הם שלא אפשרו את מימוש התוכנית. גם בארה"ב לחצו ארגונים יהודיים על הממשל לפוצץ את מתקני ההשמדה ואת מסילות הברזל. הלחץ על הממשל גבר כאשר החל שילוחם של מאות אלפי יהודי הונגריה להשמדה. בסוף 1944 דחה משרד המלחמה של ארה"ב את הבקשה שהגיש הועד לענייני פליטים בנימוק שפעולה מעין זו עלולה להסיט כוח צבאי מפעולות מלחמה חיוניות. בפועל, מעשיותה של הצעה זו לא נבדקה באופן ממשי ונמסר תשובה שלילית ללא כל בחינה יסודית של הנושא. כיום, אנו יודעים, כי חיל האוויר האמריקאי היה מסוגל להפציץ את מתקני הרצח ואת מסילות הברזל באמצעות מטוסים שבסיסם באיטליה. אושוויץ הייתה מטרה צבאית בפני עצמה בשל אזור התעשייה הענק ששכן בסמוך למחנה. היעד העיקרי היה בית הזיקוק לשמן סינתטי. לגרמנים היו מתקנים נוספים לשמן סינתטי- כולם הופצצו. האמריקאים טסו פעמים רבות מעל מסילות הברזל ואף הפציצו את אזור התעשייה הסמוך לאושוויץ במרחק של 8 ק"מ סמוך למתקני הרצח.

נושא ב- בונים את מדינת ישראל במזרח התיכון

פרק שלישי

ענה על אחת מהשאלות 7-9

שאלה 7- קטע מקור- הדיון באו"ם בשאלת ארץ-ישראל

סעיף א'

הנימוקים שהזכיר גרומיקו בנאומו כדי להצדיק את תמיכתו בהקמת מדינה ליהודים :

- (1) תמיכה בדרישות העם היהודי להקמת מדינה יהודית לאור הסבל שהעם היהודי עבר בשואה.
- (2) גרומיקו מתייחס לעובדה שיהודים רבים שניסו לחזור לארץ מולדתם מצאו את עצמם בקשיים רבים. רבים מהם נמצאים במחנות עקורים.
- (3) יש לסייע לעם שעבר כל כך הרבה סבל בשל המלחמה שהביאה עליו גרמניה הנאצית.
- (4) אף מדינה מערב אירופאית לא יכולה להבטיח לעם היהודי הגנה מפני אלימות ומכאן ברורה שאיפתם של היהודים למדינה עצמאית.

גרומיקו הציע שני פתרונות אפשריים :

- (1) הקמת מדינה יהודית ערבית אחת, שבה יחיו יהודים וערבים יחד.
- (2) אם יתברר כי לא ניתן לבצע את התוכנית הראשונה (בסעיף א') יש לחלק את פלשתינה לשתי מדינות עצמאיות: יהודית וערבית.

סעיף ב'

בריה"מ תמכה בהקמת מדינה ליהודים משום ש:

- (1) בריה"מ רצתה להוציא את בריטניה מהמזה"ת, כי היא רצתה דריסת רגל במזה"ת.
- (2) בריה"מ האמינה שאם תתמוך במדינה יהודית, המדינה הזו תהיה מאחז נוח לבריה"מ הקומוניסטית (במיוחד לאור העובדה שרבים ממנהיגי התנועה הציונית הגיעו ממזרח אירופה ומרוסיה).
- (3) הדיונים בשאלת א"י נעשו עם התעוררות ה"מלחמה הקרה", ובריה"מ חשבה שאם היא תציג עמדה אחידה לה ולארה"ב, הדבר יביא לפילוג בין ארה"ב ובריטניה וכך יחלש גוש המערב.

החשיבות של תמיכה זו לתוצאות הדיון באו"ם:

תמיכה זו מאפשרת הכרה של מעצמה גדולה לצד ארה"ב בהקמת מדינה יהודית. מדינות הגוש המזרחי תצבענה יחד עם בריה"מ בעד הקמת מדינה יהודית.

שאלה 8- הקמת צה"ל ופירוק המחנות

סעיף א'

החשיבות של הקמת צה"ל זמן קצר לאחר הקמת המדינה ופלישת מדינות ערב:

- **ממלכתיות:** בן גוריון ייחס חשיבות עליונה לעקרון הממלכתיות. לתפיסתו עם ההכרזה על הקמת המדינה חייב לקום צבא אחד הכפוף לרשות האזרחית הנבחרת ללא קשר להבדלים מפלגתיים וליריבויות קודמות. זו גם הסיבה שהתעקש לפרק את הפלמ"ח למרות היוקרה האדירה ממנה נהנה הארגון.
- **שיקולים צבאיים- אסטרטגיים:** עם פלישת מדינות ערב השתנתה התמונה האסטרטגית והמלחמה הפכה ממלחמה מקומית למלחמה אזורית. כדי להתמודד עם העוצמה הערבית המשולבת נדרשה אחידות פיקודית ולשם כך צריך היה לבטל את ההתנהלות העצמאית של שלושת הארגונים הצבאיים של היישוב: ההגנה, האצ"ל והלח"י.

במה מבטאת שבועת החייל חשיבות זו?

שבועת החייל היא למדינת ישראל, בניגוד למצב ששרר עד לאותה העת, כאשר המגויסים נשבעו להיות נאמנים לארגון הצבאי (הגנה, אצ"ל, לח"י) אליו הצטרפו. בקטע נאמר: "הנני נשבע ומתחייב... לשמור אמונים למדינת ישראל". כך בא לידי ביטוי עיקרון הממלכתיות. בהמשך הקטע נשבע החייל לשמור אמונים לשלטונותיה המוסמכים של מדינת ישראל. גם זהו ביטוי לעיקרון הממלכתיות המעיד על כפיפות הזרוע הצבאית לרשות האזרחית הנבחרת.

סעיף ב'

הקשיים של בן גוריון לפרק את מטה הפלמ"ח וארגוני המחנות:

- (1) ארגון האצ"ל טען כי אנשיו שהצטרפו לצה"ל מקופחים יחסית לחיילים שהגיעו מההגנה (פרשת אלטלנה החריפה את טענות אנשי האצ"ל).
- (2) אנשי הלח"י הצטרפו לצה"ל בגדוד נפרד, על פי הסכם בעל פה. ואנשיו התחייבו לקבל את מרות הפיקוד העליון ולהישבע אמונים לצה"ל. אולם הלח"י היה מעורב ברצח הרוזן ברנדוט, ולכן הממשלה הזמנית נאלצה להכריז על הלח"י כעל ארגון טרור והוא פורק.
- (3) הפלמ"ח נחשב סמל ביישוב שלפני הקמת המדינה ובשורותיו שירת מיטב הנוער. ההחלטה לפרק את מטה הפלמ"ח עוררה תרעומת ביישוב שכן מדובר היה בניפוץ אחד מסמלי המאבק הצבאי לתקומת מדינה יהודית בארץ-ישראל.

שאלה 9- הסכמי שביתת הנשק, והבעיות שנשארו לא פתורות

סעיף א'

עיקרי התוכן של הסכמי שביתת הנשק, שנחתמו בתום מלחמת העצמאות בין ישראל ומדינות ערב: ההסכם עם מצרים :

- (1) הכוח המצרי שהיה נצור בכיס פלוגיה יורשה לצאת מישראל, עם נשקו וציודו.
- (2) כל הנגב יישאר בריבונות ישראל, חוץ מרצועת עזה (שתימסר לשליטת מצרים).
- (3) ישראל הורשתה להקים מוצבים על גבול רצועת עזה. אזור ניצנה פורז ובניצנה הושבה ועדת שביתת הנשק.
- (4)

ההסכם עם לבנון :

קו הגבול הבינ"ל בין ישראל ללבנון נקבע כקו הגבול וישראל התחייבה לסגת מהכפרים שכבשה בדרום לבנון.

חשיבותם של הסכמי שביתת הנשק היה בכך :

מדינת ישראל הייתה יכולה להפסיק את מלחמת העצמאות, ולהתפנות לקליטת גליי העלייה הגדולים שהגיעו לארץ, ולביסוס מעמדה של ישראל כמדינה במישור הבינ"ל.

סעיף ב'

בעיות שנשארו לא פתורות עם תום מלחמת העצמאות:

- (1) **בעיית הפליטים הפלסטינים** - 700,000 פליטים ערבים שעזבו את ישראל במהלך המלחמה רצו לחזור לישראל, אולם ישראל סירבה.
- (2) **בעיית מקורות המים** - לאחר המלחמה נשארו הירדן והכינרת בשטח ישראל ומקורות המים הירדן (החצבני, הליטאני והבניאס), נשארו בידי סוריה. ישראל וסוריה התעמתו ביניהן על השליטה במקורות מים אלו. כל צד טען לבעלות על המקורות ופעל להשגת שליטה עליהם.
- (3) **שאלת השטחים המפורזים** - לאחר הסכמי שביתת הנשק בין ישראל וסוריה, היו שטחים ממזרח לכינרת שישראל הסכימה שלא להכניס אליהם צבא. ישראל טענה ששטחים אלו נמצאים בבעלותה. לעומת זאת סוריה טענה ששטחים אלו שייכים לה, ואין לעשות בהם עבודות פיתוח. על רקע אי הסכמה זו פרצו תקריות גבול בין ישראל וסוריה.

פרק רביעי

ענה על אחת מהשאלות 10-12

שאלה 10- קטע מקור- מלחמת סיני (אוקטובר 1956)

סעיף א'

המצב במזרח התיכון שכלל כמה מרכיבים הוביל למחשבה כי העימות עם מצרים הוא בלתי נמנע: פעולות הסתננות- פעולות חדירה בגבולותיה של המדינה הצעירה, פעולות אלה סיכנו את שגרת החיים בישראל. בשנים 1955-1956 גברו הפעולות וקיבלו צורה חדשה כאשר המצרים ארגנו את פעולות "הפדאיון", אשר זרעו הרס וטרור ויצרו תחושה של חרדה בציבור הישראלי.

פגיעה בדרכי הים והאוויר של ישראל- מצרים סגרה את תעלת סואץ בפני אניות ישראליות. בסוף 1955 סגרו המצרים גם את מיצרי טיראן ובכך מנעו ממטוסים ישראלים לטוס מאילת דרומה, שכן עם סגירת המיצרים הוצבו גם תותחים באזור.

שינוי במאזן החימוש האזורי- בשנת 1955 חתמו המצרים על עסקת נשק עם צ'כוסלובקיה, שהייתה באותה עת חלק מהגוש הסובייטי (ברית המועצות). היה זה ביטוי להתקרבות בין מצרים לברית המועצות וכמויות גדולות של נשק סובייטי החלו לזרום למצרים. ישראל ראתה בכך איום בטחוני וסכנה לקיומה.

כניסת צבא זר לירדן- ב- 1956 נכנסו יחידות צבא עיראקיות לירדן, לעיראק לא היה הסכם שביתת נשק עם ישראל ולכן היה בכך איום ישיר להתקפה על ישראל.

ברית צבאית ערבית בראשות מצרים- מצרים בהנהגת נאצר הכריזה על הקמת פיקוד משותף עם סוריה, גם ירדן הצטרפה לפיקוד זה וישראל הרגישה שהיא מכותרת מכל הצדדים. כל הגורמים הללו יחד הביאו לחרדה קיומית בישראל. וכאשר החל נאצר לאיים, גברה ההכרה שחייבים לצאת למלחמה.

ישראל חברה לבריטניה וצרפת במבצע משולב נגד מצרים. יש לזכור שבריטניה וארצות הברית סירבו למכור נשק לישראל, וצרפת הייתה ספקית הנשק העיקרית של ישראל.

בן גוריון החליט כי זוהי שעת כושר לצאת למלחמה נגד מצרים בשל הנסיבות הללו:

(1) ראש הממשלה בן גוריון לא היה מוכן להסתכן במלחמה מול מצרים ללא בעל ברית ברמה של מעצמה. הוא חשש מפני עוצמתה של מצרים החמושה במיטב הנשק הסובייטי ומפני הפצצות של חיל האוויר המצרי על ערי ישראל. "...שתי מעצמות לא קטנות ינסו לסלק את נאצר, ואל לה לישראל לעמוד כיחידה לעומתו כשהוא מתחזק והולך..."

(2) מצרים הלאימה את תעלת סואץ ופגעה בכך באינטרסים צרפתיים ובעיקר בריטיים (למעלה מ- 70 שנה הייתה בריטניה בעלת ההשפעה הגדולה ביותר בתעלת סואץ). בכך, נוצרה שותפות אינטרסים בין ישראל, בריטניה וצרפת לפעולה משולשת נגד מצרים ולהפלת משטרו של נאצר. יחד עם זאת בן גוריון הקפיד שלא להיגרר אחרי שתי המעצמות ושהמבצע הישראלי יהיה נפרד ולא ייראה מתואם מראש.

(3) לדעת בן גוריון ברית עם שתי מעצמות במעמדן של בריטניה וצרפת, תחליש את התגובה הבינלאומית על ההתקפות הישראליות- "ברית זו, סבר בו גוריון, תקהה את עוקצו של הזעם הבינלאומי".

סעיף ב'

תוצאות מלחמת סיני:

- צה"ל הוכיח את כושרו המבצעי בצורה הטובה ביותר. תוך 100 שעות הגיע צה"ל עד לתעלת סואץ, מהירות אשר הדהימה את גדולי המומחים הצבאיים בעולם. חל שיפור ביכולת המבצעית של צה"ל, שכלל שילוב של כוחות שונים (חי"ר, שריון, חיל האוויר וכו'), וכן שילוב מוצלח של מערך המילואים.
- המבצע הביא להתבלטות מפקדי צבא כמו: משה דיין, אריאל שרון, רפאל איתן ואחרים שהנהיגו את צה"ל ובהמשך גם הגיעו לעמדות בכירות בחיים הציבוריים.
- נאצר הפך את המפלה הצבאית להישג מדיני ומעמדו בעולם הערבי ובזירה הבין-לאומית התחזק מאוד. הוא נתפס כמי שהצליח לעמוד מול ישראל ומול מעצמות המערב.

השפעותיה של מלחמת סיני על מדינת ישראל בשני תחומים:

- (1) בתחום הצבאי: המבצע שיפר את יכולת ההרתעה של ישראל. מלחמת סיני הביאה לרגיעה בחזית הדרום. במשך עשר שנים, עד למלחמת ששת הימים, הושג שקט בגבול הדרומי ופסקו התקפות הטרור של ה"פדאיון". לסיני הוכנסו כוחות של האו"ם והאזור הפך מפורז.
- (2) בתחום הבין-לאומי: הידוק היחסים בין ישראל לארה"ב. ארה"ב פעלה לחזק את ישראל מתוך מחשבה שהדבר יבלום את ההתפשטות הקומוניסטית במזרח התיכון. בנוסף, הודק מאוד שיתוף הפעולה בין ישראל וצרפת ששיאו בהקמת הכור הגרעיני בדימונה.
- (3) בתחום הכלכלי- חברתי: שנות הרגיעה שעד למלחמת ששת הימים אפשרו התפתחות כלכלית, התוצר הלאומי הגולמי הוכפל, כושר הייצור החקלאי והתעשייתי עלה וכך גם ההכנסה הפנויה לנפש.

שאלה 11- עיצוב זיכרון השואה החברה הישראלית

סעיף א'

במהלך שנות ה-50 חוקקה הכנסת 3 חוקים הנוגעים לשואה:

- **החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם (1950)**- חוק זה אפשר להעמיד לדין בעיקר יהודים שהואשמו במילוי תפקידים ביודנראט (המשטרה היהודית בגטו) ובקאפו (מפקחי עבודה במחנות הריכוז). על בסיס חוק זה הועמדו לדין גם אדולף אייכמן וג'ון דמיאניוק.
- **חוק זיכרון השואה והגבורה, "יד ושם" (1953)**- חוק זה מדגיש חשיבותו הלאומית ומרכזיותו של מוסד יד ושם בי-ם.
- **חוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה (1959)**- חוק זה קובע את כ"ז בניסן כיום הזיכרון הממלכתי לשואה ולגבורה. תאריך זה הוא יום פרוץ מרד גטו ורשה. האזכור הזה מנציח גם את הטבח וגם את המאבק להישרדות.

יחס החברה הישראלית לניצולי השואה:

עד סוף שנות ה-60 של המאה ה-20 הגיעו למדינת ישראל כחצי מיליון ניצולי שואה. מרבית ניצולי השואה העדיפו לשתוק ולהשקיע את כוחותיהם בשיקום חייהם. הם התאמצו להקים משפחה, למצוא עבודה, להשיג דירת מגורים ולטפח אותה. ניצולי השואה שהגיעו ערב הקמת המדינה, הגיעו לחברה שהייתה עסוקה במאבק להקמת מדינה, במלחמה לעצמאות, ולאחריה בהתמודדות עם שכול כבד. העיסוק בנושא השואה היה מועט, ומי שעסקו בו התייחסו בדרך כלל למרד הגטאות. בהדרגה החלו הניצולים לספר, לעתים רק במרומז, את סיפוריהם האישיים. לרוב הם נתקלו במספר דפוסי תגובה:

- (1) חלק מן הישראלים הטילו ספק באמינות העדויות ומנגד היו כאלה שמתחו ביקורת על הניצולים, בעיקר הועלו השאלות: מדוע הלכו כצאן לטבח? מדוע לא הזדרזו לעלות לישראל?
- (2) היו כאלה שטענו כלפי הניצולים שלא יד המקרה היא שהצילה אותם, אלא התנהגות לקויה ותכונות אופי שליליות.
- (3) רבים ביישוב, בעיקר מהוותיקים בנו במשך השנים דימוי של הישראלי הצבר הנלחם על נפשו, אותו ישראלי שמבחינתם הקים את המדינה רק לפני זמן קצר, ולכן הדמויות הכנועות וה"קורבניות" (כלומר כאלה שמתארים את חיי הסבל שלהם בשואה) לא תאמו מבחינתם לדימוי הצבר הנלחם. על רקע זה גם מפעלי ההנצחה הראשונים עסקו בנושא הלחימה וההתנגדות בגטאות ובמחנות.

סעיף ב'

השפעות משפט אייכמן על יחס החברה הישראלית לשואה:

עד לימי משפט אייכמן לא רצתה החברה הישראלית להקשיב לפרטים על השואה. רבים מהישראלים חשבו שיש להתבייש בכך שאנשים רבים מתו בשואה בלי להתנגד או להילחם. המשפט חשף את הזוועות של השואה לעם בישראל ולעולם כולו. הוא חשף את הדרכים של הנאצים להסתרת המוות מקורבנות השואה. בנוסף הוא חשף את עוצמת הגבורה וההתנגדות של המורדים בגטאות ובמחנות ההשמדה.

משפט אייכמן תרם רבות לתחושת השיתוף וההזדהות עם קורבנות השואה. רבים מהניצולים החלו לספר את סיפורי ייסוריהם בשואה ואת דרך הישרדותם.

אחרי המשפט פרסם משרד החינוך תכנית לימודים בנושא השואה והגבורה. נושא השואה הפך לנושא חובה הנלמד בבתי הספר.

העמדתו לדין של אייכמן על ידי מדינת ישראל המחישה לאזרחי המדינה את ריבונותה- מדינת ישראל שפטה בירושלים, עיר הבירה שלה, ועל פי חוקיה את מי שהיו אחראים לרצח היהודים. בעקבות המשפט החלו לצאת כבר ב- 1963 משלחות של בני נוער מישראל לפולין, ביוזמת ניצולי שואה. הניצולים ראו זאת כמסעות הזדהות של הנוער הישראלי עם יהדות אירופה, שרובה נרצחה. המסעות הופסקו ב- 1967 בעקבות ניתוק היחסים, לאחר מלחמת ששת הימים.

השפעתו של משפט אייכמן על הפרשנות לגבורה:

בעקבות המשפט נחשפו הפנים הרבות של המושג "גבורה": מאבק מזוין מצד אחד מול מאבק להישרדות יום יומית. סיפורי עדים במשפט חשפו בפני הציבור הישראלי את סיפוריהם של הניצולים, האנשים הפשוטים, בתקופת השואה, ולא רק את סיפורי הגבורה של לוחמי המחתרות והפרטיזנים. עוצמתה של מכונת ההשמדה הנאצית, ומנגד אוזלת היד של הקורבנות, נחשפו בפני כל. המשפט הביא לשינוי ביחסה של החברה הישראלית לשואה. ביטויים כמו "כצאן לטבח", "שואה וגבורה" קיבלו מעתה משמעויות חדשות ורחבות, הועלו מחדש לדיון ציבורי, והחלה הכרה בערך המאבק היום יומי להישרדות של היהודים בתקופת השואה. גם הביטוי "פלנטה אחרת" מעדותו של ק' צטניק הפך למושג מעצב בתפיסת השואה בחברה הישראלית.

שאלה 12- עלייה וקליטה בעשורים האחרונים של המאה ה-20

סעיף א'

הסיבות לעלייה:

(1) **מלחמת ששת הימים** עוררה את 'יהדות הדממה' להשמיע קול. הסכנה בה הייתה נתונה ישראל לפני המלחמה והניצחון במלחמה העצים את גאוותם הלאומית של היהודים. החלה תופעת פריחת קורסים ללימוד עברית והיסטוריה יהודית. הממשלה רדפה קשות את הפעילים הציוניים, רבים נאסרו (הם כונו "אסירי ציון") ורבים נתקלו בסירוב השלטונות

לאפשר להם עליה (כוננו "הסרובניקים"). תוצאות מלחמת ששת הימים הובילו להתגברות ביטויי שנאה כלפי היהודים בברית המועצות, דבר שתרם להחלטה לעזוב ולעלות ארצה.

(2) **לחץ בין-לאומי נרחב על ברית המועצות** נערכו הפגנות למען היהודים למשל בארצות הברית ובאנגליה תחת הסיסמה "שלח את עמי". ההפגנות הובילו ללחץ של ממשלות מדינות אלה על ברית המועצות. בנוסף נציגי ישראל הצליחו להעלות לדיון באו"ם את סוגית סירוב ברית המועצות לאפשר עליה.

(3) **המשטר הסובייטי הבין שההגבלות שהוטלו על ההגירה מברית המועצות לא הועילו**, אלא אף עודדו את היהודים להמשיך לדרוש לצאת. בנוסף, הפעילות האנטי סובייטית בעולם פגעה באינטרס של ברית המועצות להרחיב את קשרי המסחר עם המערב.

קשיים בהתארגנות בארץ המוצא

עליית יהודי גרוזיה - אלפי יהודי גרוזיה שבקווקז (אחת מ-15 הרפובליקות הסובייטיות), עשו צעד נועז כשפנו לשלטון הסובייטי בבקשה לקבל אשרות יציאה למדינת ישראל, השלטונות התעלמו מהבקשה. השיא היה כאשר 18 משפחות מקהילת קוטאיסי פנו אל הוועדה לזכויות האדם של האו"ם. ב-1971 הן קיימו שביתת רעב לפני בניין הדואר המרכזי במוסקבה, בסופו של דבר השלטון אישר את עלייתן לארץ. בסוף שנות ה-70 עלו לישראל כ-30 אלף- מחצית מיהודי גרוזיה.

ניסיון בריחה מברית המועצות - ההתלהבות מניצחונה של ישראל במלחמת ששת הימים, והתגברות ההסתה האנטי-ישראלית גרמה ל-16 יהודים לנסות להימלט מברית המועצות. בראש הקבוצה עמדו אדוארד קוזנצוב ומרק דימשיץ. הם התכוונו לחטוף מטוס ולהנחיתו בפינלנד, הפעולה נכשלה, הם נעצרו על ידי השלטונות והואשמו בבגידה, שנים מהחברים נידונו למוות. בעקבות לחץ בינלאומי הומתק עונשם ל-15 שנות מאסר. השאר נשפטו לתקופות מאסר קצרות יותר.

מאבקם של אסירי ציון - מאבקם של הפעילים הציונים בלט בראשית שנות ה-70. הם ניהלו מאבק עיקש ולא נרתעו למרות הקשיים. אלפים הגישו בקשה לצאת לישראל. הם קיבלו מענה שלילי, פוטרו מעבודתם ונשללה מהם הפנסיה. למרות זאת הם לא ויתרו והמשיכו לדרוש היתר יציאה. רבים מהם נשלחו לבתי סוהר וגולאגים. הבולטים מבין אסירי ציון היו אידה נודל, יוסף ביגון ונתן שרנסקי.

סעיף ב'

מדיניות קליטת העלייה לישראל עברה שינויים משמעותיים במהלך ששת העשורים לקיום המדינה- מתפיסת "כור ההיתוך" לגישת הרב התרבותיות.

הביטוי "כור ההיתוך" מתייחס למדיניות ממשלת ישראל בשנותיה הראשונות, ולפיה העולים מתפוצות ישראל יתאימו עצמם לכלל האומה הישראלית המתחדשת שסימלה המייצג הוא הצבר. למעשה הייתה תפיסה המשכיות של הגישה שרווחה בקרב מנהיגי היישוב עוד בתקופה שקדמה להקמת המדינה.

המטרה הייתה התאמת העולים החדשים, מכל הארצות, למודל היהודי החדש המבטא בתרבותו, בעיסוקיו ובהופעתו את המהפכה הציונית, שעמדה בניגוד לכל מה שהזכיר וסימל את היהודי בגולה.

הכוונה הייתה לסלק את חוליי הגלות ולהניח יסודות לחברה יהודית חדשה ובריאה שתקום בארץ. נעשה רבות לטיפוח הזהות הלאומית. השיח בתרבות הישראלית הדגיש את מוטיב דמות הצבר, הודגשה גבורת הלוחמים והגשמת קיבוץ הגלויות במדינת ישראל. המטרה של תפיסת "הרב תרבותיות" שונה בתכלית. יש כאן ויתור של חלום יצירת חברה חדשה ואחידה, תוך הכרה שחברת מהגרים בנויה מפסיפס תרבותי. בגישת הרב תרבותיות, הקבוצות השונות שומרות על זהותן, על האתניות, המנהגים, האמונות, והשפה שלהן, אך יחד עם זאת מאוחדות בנאמנותן הלאומית. יש כאן ביטוי לתהליך מעבר מתרבות שמעמידה במרכז את הפרט ומבטאת פלורליזם תרבותי.

הגורמים למעבר לחברה רב תרבותית:

- (1) תהליכים כלליים שהתרחשו במדינת ישראל ובעולם המערבי- העמדת היחיד וצרכיו במרכז, החליפה את תחושת החברה המגויסת הנלחמת על עצם קיומה, והאינדיבידואליזם (היחיד) שהחליף את הקולקטיביזם.
- (2) מגוון אמצעי התקשורת וזמינותם- תופעה המאפשרת לעולה לשמור על קשריו התרבותיים עם ארץ מוצאו.
- (3) ההכרה שגם בלי ניסיון להאיץ את קליטת העולים, בתוך 2-3 דורות ממילא משתלבים הצעירים בחברה הכללית, מעשירים אותה בתרבותם ורואים עצמם חלק בלתי נפרד ממנה. המעבר מתפיסת "כור ההיתוך" לגישת הרב תרבותיות מבטא סובלנות לקיומן של מספר תרבויות במדינת ישראל, תוך הכרה שהמאחד בין הקבוצות השונות- ההסכמה על קיומו של משטר דמוקרטי במדינה וההכרה במוסדות השלטון שלה הממשלה, צה"ל, הכנסת ומערכת בתי המשפט.

ביטויי גישת הרב תרבותיות בתחומים שונים בחברה ובתרבות מחיי במדינת ישראל:

אופן הקליטה- הכרה בשונותו של העולה ובמטען התרבותי שהוא מביא איתו: היעלמות הדרישה לשינוי שמות; עידוד נשים אתיופיות להתפרנס מיצירות אמנות פרי תרבותן. חינוך- עבודות שורשים; ערבי קהילות; ציון מועדים ומנהגים של קהילות שונות; תכניות לימוד. אמנות- ייצוג התרבויות השונות: תיאטרון 'גשר', תערוכות אמנות אתיופיות; תיאטרון בשפה המרוקנית. בה בעת התרחש גם שינוי בתכנים האמנותיים- מהאדרת דמות הצבר והתמקדות בעצמאות היהודית המתחדשת אל עבר עיסוק בפרט ועולמו תוך ביקורת על מוסדות השלטון והחברה הישראלית.

תקשורת- מגוון רחב של אמצעי תקשורת בשפות שונות.